

Az irodalomértés horizontjai

*Párbeszéd irodalomtudományunk
modern hagyományával*

Szerkesztette
KABDEBÓ LÓRÁNT
KULCSÁR SZABÓ ERNŐ

A Janus Pannonius Tudományegyetem
Irodalomelméleti és Irodalomtörténeti Tanszékének kiadása
Janus Pannonius Egyetemi Kiadó
Pécs 1995

A kötet az OTKA anyagi támogatásával jelent meg
© Horányi Özséb, 1995

Tartalom

- 7 Előszó
KABDEBŐ LÓRÁNT, KULCSÁR SZABÓ ERNŐ
-
- 11 Egymást kiegészítve – nem egymás ellen
(„Szellemtörténeti”, pszicholingvisztikai
és egyéb irányzatok)
NÉMETH G. BÉLA
-
- 19 Hogyan s mivégre tanulmányozzuk
az irodalomértés hagyományát?
(Az esztétikai hatásfunkciók és a történeti
irodalom-értelmezés)
KULCSÁR SZABÓ ERNŐ
-
- 61 Funkció és/vagy struktúraváltás:
a történeti olvasat kérdéséhez
ROHONYI ZOLTÁN
-
- 72 A kánonok szerepe az összehasonlító kutatásban
SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY
-
- 114 A magyar komparatisztika
a két világháború között
FRIED ISTVÁN
-
- 142 A dogmatikus nyelvésztétika válfajai
(Mit adott a hazai stilisztika
az irodalomértésnek az elmúlt évtizedekben)
TOLCSVAI NAGY GÁBOR
-
- 160 Az elmélet szerepének megítélése
a kortárs magyar irodalomkritika reflexiójában
DOBOS ISTVÁN
-

172	Az ártatlanság véelme	KOVÁCS SÁNDOR s. k.
186	Metafora, interpretáció, teória	THOMKA BEÁTA
197	Az irodalmi szöveg és az olvasó	VERES ANDRÁS
212	Retoricitás – a posztformalizmus formaelmélete és a megértési tradíció	BÓKAY ANTAL
230	Poszthagyomány – <i>A kikerülhetetlen interpretáció – nyitóbeszéd</i>	ODORICS FERENC
243	Szemantika és drámaelmélet	BÉCSY TAMÁS
259	Az irodalmi „avantgarde” mai megítéléséhez	SZABOLCSI MIKLÓS
268	A klasszicizálás mint intertextualitás a modernség második hullámában	KABDEBŐ LÓRÁNT
276	Álomföld az irodalomértés láthatárán	SZILI JÓZSEF
307	A költészetértés két aspektusa	BÁNYAI JÁNOS
319	A francia Racine-vita néhány magyar tanulsága	ANGYALOSI GERGELY

Előszó

Amint azt a 1993-as pécsi prózakonferencia zárónapján elhatároztuk, a JPTE irodalomtudományi kollokvium-sorozatát – a jelentős szakmai és hallgatói érdeklődésre való tekintettel – nem zárjuk le a két nagy műnem kérdéseinek történeti és poetológiai vizsgálataival, hanem a belőlük adódó kérdések horizontjában visszük tovább. Az MTA Irodalomtudományi Intézetével közösen rendezett újabb ülészakra 1994. április 21. és 23. között került sor Pécsen, a Művészetek Házában *Az irodalomértés horizontjai (Párbeszéd irodalomtudományunk modern hagyományával)* címmel.

Az új téma meghatározásakor abból indultunk ki, hogy – mint azt a két világháború közti líra és epika vizsgálata is nyilvánvalóvá tette – az irodalomértelmezés annyiban maga is a történő megértés „eseménye”, amennyiben nem önkényesen hajtja végre a történeti esztétikai tapasztalat megértését. Azaz, úgy értelmezi egy-egy korszak irodalmának tapasztalatát, hogy az abban megjelenő értelmezések lehetőségeit annak a saját kérdéshorizontnak a történeti „felnyitásával” konkretizálja, amely az övé ugyan, de nem ő az eredendő megalkotója. Az így felfogott megértés azután mindig olyan értelmezésnek tekinthető, mint amely a múlt és a jelen párbeszédéből – nem pedig a szubjektív értelem-tulajdonításból – keletkezik. A kérdés-válasz logika tehát mindig nélkülözhetetlen eljárása lesz a hagyomány olyan megszólaltatásának, amely a múltat saját előtörténeteként képes megérteni.

Az 1993-as prózakonferencia egyik legszembeötlőbb tanulsága ugyanis éppenséggel az volt, hogy a múlttal ugyan többféle párbeszéd folytatható, de – bármily különbözőek legyenek is az

értelmező kérdés pozíciói – a hagyomány beszéde nem tesz eleget a tetszőleges, illetve önkényes értelmezés szándékainak. Vagyis az adott korszak értelmezésének eredményeként olyan irodalomtörténeti képleteket nyerünk, amelyek minden különbözőségük ellenére is fel tudják mutatni történeti eredetük és összefüggéseik közös komponenseit. Az irodalom-értelmezés szempontjából mindez azt is jelenti, hogy nemcsak egy-egy korszak irodalmának *lehetséges a megértése*, hanem épp ebben a közös megértésben válik láthatóvá a végrehajtott értelmező műveletek feltételrendszere is.

Az is például, hogy miért éppen a korszakváltás fogalma körül alakult ki a legélesebb polémia, illetve, hogy a két korábbi ülésszakon miért került szembe egymással az – egymást egyébként folyvást feltételező – folytonosság, illetve a megszakítottság mozzanata. Az 1992-es ülésszakon ugyanis lényegében már az a kísérlet is újnak volt mondható, amely egyfajta fenomenológiai-hermeneutikai szemlélet (s részint módszer) jegyében próbálta felkutatni a húszas évek végétől kibontakozó lírai folyamatok történeti és poetológiai összefüggéseit. Az 1993-as prózakonferencia, ha lehet, még élesebbé tette a különféle értelmezői pozíciók közti ellentéteket, hiszen a két világháború közötti epikában a lírához képest kevésbé tisztán rajzolódtak ki ugyanazon irodalmi folyamatok poetológiai kontúrjai. A vizsgált irodalomtörténeti időszak meghatározó műveinek, meghatározó történeti-poétikai folyamatainak értelmezése így szükségessé tette az akkori esztétikai-irodalomhermeneutikai tudat előfeltevéseinek olyan feltárását, amely az akkori és a mostani horizontok különbségeiből indul ugyan ki, de abban érdekelt, hogy a kettő közötti „összeolvadás” eseményét a hagyományátadó kontinuitás kérdéses pontjai felől vegye szemügyre. Mert e konferenciák tanulságait elemezve végül arra a következtetésre jutottunk, hogy ezekre a kérdésekre akkor kaphatunk kielégítő feleletet, ha úgy igyekszünk megérteni az irodalomértelmező eljárásainkat feltételező (időbeli-történeti) előzményeket, hogy természetes létmódjuknak tekintjük dialogikus hozzáférhetőségüket. S e hozzáférhetőségen belül is abbéli hatástörténeti feltételezettségüket,

hogymindenfajta előzmény megmutatkozása ama párbeszéd sikerének a függvénye, amelyre maga a párbeszédet kezdeményező jelen képes a hagyománnyal. Közelebről tekintve tehát azokat az irodalomtudományi diszkurzusokat kíséreltük meg immár a kilencvenes évek horizontjában megragadni, amelyek a maguk módján rendre különbözőképpen próbálták meg kialakítani, illetve hagyományként továbbadni az irodalom hermeneutikájának s az irodalomról való beszédnek az „igaz területeit”. Vagyis olyan pozícióból, amely – több-kevesebb biztonsággal ugyan, de – mégiscsak egy korszakküszöb biztosította utólagosság nézetéből teszi megítélhetővé az egykori irányzati törekvések problémamegoldó képességeit.

Amikor tehát arra tettünk kísérletet, hogy párbeszédbe bocsátkozzunk a közelmúlt irodalomértelmező hagyományával, lényegében saját kérdéseink előzetes feltételezettségeit igyekeztünk feltárni és megérteni. Azt, hogy mai irodalomtudományunk néhány anomáliája mennyiben következménye annak a huszadik századi előtörténetnek, amelyben – a késő pozitívizmus filológiai kultúrájától kezdve a szellemtörténet organikus struktúraelvén és a konzervatív historizmus evolúciós tanain át egészen a szociológiai irodalomfelfogás üdvtörténeti teleológiájáig – számos változat határozta meg (vagy tartalmazta elrejtve) „esztétikumidegen” módon az irodalom funkciójának mibenlétét. Reményeink szerint ebből a nézetből talán arra is sikerült horizontot nyitnunk, miért látszik nálunk ma oly kibékíthetetlennek a történeti-filológiai és az elméleti-poétikai irodalomértelmezés ellentéte.

A kollokviumnak értelemszerűen nem valamiféle közös és kötelező érvényű álláspont kialakítása volt a célja. Sokkal inkább az, hogy különféle válaszokat kapjunk a tudományos irodalomértelmezés mai helyzetének kérdéseire. Hiszen ezek a különféle válaszok éppen így tárják fel a bennük rejlő közöset. S noha csaknem mindig úgy van, hogy a közös mozzanat az elvlasztottságok értelmezésében mutatkozik meg, az intencióknak abból a közösnek tekintett komponenséből indultunk ki, hogy a modernség különböző szemléletű és felfogású kutatói

valamennyien érdekeltek egy olyan magyar irodalomtudomány kibontakozásában, amely önmaga megértésén keresztül közeledik az ezredforduló nemzetközi követelményeihez. Új sajátossága a mostani kötetnek, hogy az eredeti koncepció olyan fiatalabb kutatók tevékeny közreműködésének is új hangsúlyokat köszönhet, akik az irodalomértelmező beszéd másfajta hangoltságával közeledtek tárgyunkhoz. Ugyanitt kell említenünk azt az örvendetes tényt is, hogy – főként Tolcsvai Nagy Gábor jóvoltából – az új magyar stilisztikai kutatásirányok is mind hatékonyabban támogatják az együttműködés e formáját. Végre ismét nyomatékot adva a nyelv- és irodalomtudományi kutatások – nálunk már már feledett, de meggyőződésünk szerint természetes – egymásrautaltságának.

A konferencia előadásainak szerkesztett szövegeit annak tudatában adjuk az olvasók kezébe, hogy az ilyen vállalkozások megítélésének is egyetlen instanciája van: az a befogadás, amely a hatástörténet aktív részeseként vonhatja be e gondolatokat irodalmunk önmegértésének megújuló folyamatába.

Budapest, 1995. január 4.

Kabdebő Lóránt, Kulcsár Szabó Ernő